

Мр Драгица Ожеговић
Републички педагошки завод
Бањалука

Рад објављен у часопису Настава 1-2/2009.године

ИСХОДИШНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ ВАСПИТАЊА У СВЈЕТЛУ ДРУШТВЕНО- ИСТОРИЈСКИХ ФАКТОРА

Главна је мана модерног образовања што
се превише своди на сакупљање знања, а
премало на проширивање мисли и срца
Расел

Резиме: У раду је сагледаван процес васпитања као перманентан друштвено и историјски условљен и промјенљив процес . Посебна пажња посвећена је исходишним вриједностима васпитног процеса, најважнијег и најделикатнијег питања васпитно-образовне дјелатности у условима актуелних и долазећих савремених друштвених и економских промјена.

Кључне ријечи: васпитање, исходишне компетенције, савремене друштвено-економске промјене, васпитно-образовна дјелатност.

Увод

Појам васпитања је у историјском развоју друштвене и научне мисли различито схватан и одређиван. Можемо га одредити као свјесну или несвјесну, намјерну или ненамјерну, трајну друштвено-историјски и класно условљену активност усмјерену на усвајање знања, стицање искустава, формирање навика, преношење обичаја и схватања старијих генерација, све у циљу оспособљавања младих за адекватно преузимање друштвене улоге и тиме обезбјеђења континуитета у развоју друштва. Васпитање као једна од основних и трајних друштвених појава, чија се улога у развоју друштва поистовјећује с улогом рада, има традиционално-конзервативну улогу (преноси радна искуства, обичаје и схватања старијих генерација) и прогресивну улогу (омогућава младима да у новим условима ствара нова искуства и схватања, вриједности). То је процес који иманентно садржава претпоставке будућег рада и животног односа, и тако припрема за живот и рад у садашњости и будућности. Васпитање је друштвено условљен и историјски промјенљив процес, који током свог историјског развоја мијења циљеве, садржаје, методе и организационе форме. Оно је увијек у свим друштвеним епохама и у свим типовима друштва класно условљен процес. У својој првобитној класној варијанти јавља се као робовласничко васпитање, затим феудално, буржоаско а паралелно с њим етатистичко, социјалистичко васпитање, васпитање у транзицији и савремено васпитање.

Циљ васпитања

Једно од најважнијих и најсложенијих питања васпитања је одеђење циља. Циљ васпитања одређује намјере, жеље, идеале, којим се настоји утицати на друге у циљу формирања личности одређених друштвено-пожељних особина и способности. Формулације циља васпитања обично су кратке, начелне и уопштене из којих се не може увијек сагледати прави смисао и садржај васпитања. Зато је нужно да се његове начелне, глобалне и уопштене формулације конкретизују, тј. преведу у детаљне описе оних облика понашања која би васпитаник требао да усвоји како би могао адекватно преузети улогу у друштву која се од њега очекује. Прецизирање се не односи само на питање шта (садржаја) већ и на питање како (начина реализације). Овај захтјев је лакше остварљив у подручју знања, способности и вјештина него у домену понашања, ставова, погледа, увјерења и вриједности.

Циљ васпитања и образовања одређује педагошка наука, држава га институционализује у закону, наставним плановима и програмима а васпитачи реализују. Јасно постаљен циљ васпитања утиче на избор садржаја, метода и облика рада, услова у којима се васпитно-образовни процес одвија, доприноси објективнијем вредновању исхода васпитног процеса, олакшава конкретизацију васпитних задатака и предуслов је успјешном васпитно-образовном раду и развоју личности. Из свега наведеног произилази нужност конкретизације циља васпитања како по чиниоцима и подручјима васпитне дјелатности, тако по узрасту и областима васпитног рада и по свим категоријама заједно. Конкретизација циља васпитања је у домену фундаменталних истраживања педагошке науке и још увијек је недовољно емпиријски и теоријски изучавна.

Друштвено-историјска условљеност циља васпитања

Васпитање као друштвено-историјска и класно условљена дјелатност увијек је усмјерена на остваривање одређеног унапријед дефинисаног циља. Свако друштво, односно његова владајућа снага поставља циљ васпитања који је у њеном интересу. У различитим историјским епохама циљ васпитања је одређиван посебним друштвеним идеалима: хармонијски развијена личност (античка) милитаризована личност (римска), универзална свјетовна личност (хуманистичка) профитна личност (рани капитализам) те слободна и свестрано развијена личност (социјализам). У историјском развоју педагошке науке нису сви педагози прихватили потребу одређења циља васпитања. нити су се слагали у погледу детерминанти које утичу на његово одређење. Сва схватања о циљу васпитања можемо подијелити у двије веће групе: Прву групу чине она схватања по којима је нужно одредити циљ васпитања јер он има значајну улогу – детерминише цјелокупан васпитни процес. У ову групу схватања спадају религијске концепције васпитања које универзални циљ васпитања изводе из »вечности божанства» и «клице те вечности» у човјеку који треба развити; културна педагогија која циљ

васпитања изводи из универзалних, културних вриједности; социјална педагогија која циљ васпитања види у васпитању појединца за заједницу, итд.

У другу групу спадају теоретичари који сматрају да циљ васпитања није могуће нити потребно одредити - представници позитивистичког правца у педагогији, експерименталне, дескриптивне педагогије, представници разноврсних праваца индивидуалистичке педагогије, по којима је свака индивидуа самосвојна, особена личност и не може се утврдити никакав модел личности који би служио као образац за васпитање. По схватању представника педологије циљ је унапријед дат у природи сваке личности а смисао васпитања је у слободном развоју те природе, односно најважније је не ометати слободан развој природе сваког човјека те је постављање друштвених циљева не само немогуће него и штетно.

Циљ васпитања је друштвено условљен а највише га детерминишу карактер и структура друштвено-политичког уређења одређене друштвене заједнице, односи у друштву, степен развоја, перспективе развоја друштва, положај и однос између појединца и заједнице, психолошка сазнања о личности, развој педагогије и схватања положаја васпитаника у процесу васпитања.

Због значаја циља васпитања у многим педагошким системима развија се телеологија, посебан дио који се бави само циљевима васпитања.

Савремене промјене и циљ васпитања

Циљ васпитања је изузетно сложен, фундаментални педагошки проблем из којег произилази основна концепција педагошког дјеловања: садржаји, облици, методе рада и положај васпитаника у васпитном процесу. У условима корјених друштвених промјена усмјерених већој европској и свјетској интеграцији, демократизацији, васпитно-образовна дјелатност, као и све људске дјелатности, доживљава преображај а циљ васпитања се посебно актуализира.

Актуелне и долазеће економске, социјалне, културолошке, научне, техничке и технолошке промјене у све већој мјери детерминишу вриједносна усмјерења васпитно-образовне дјелатности. Схватања да је могуће одредити један стално важећи циљ васпитања (религијска, социолошка, рационалистичка) одбачена су. Нису прихватљива ни становишта да циљ васпитања није могуће нити потребно одредити (педолошки, натуралистички, индивидуалистички правци педагогије).

Данас је прихваћено схватање да је циљ васпитања не само могуће него и нужно одредити, да он није произвољан нити непромјенљив, већ промјенљив и детерминисан објективним условима одређене друштвене заједнице. Све већи број савремених педагога бави се проблемима одређивања циља васпитања. Тако др Никола Поткоњак диференцира: « а) општи циљ васпитања и образовања као идеал који вриједи за све васпитно-образовне ступњеве, подручја, факторе, тј. за цјелокупно васпитање и образовање; б) посебне циљеве васпитања и образовања, када се расправља о појединим факторима и ступњевима, нпр. породичном васпитању, предшколском, основном васпитању и образовању), подручјима васпитања (интелектуалном, моралном, физичком, раднотехничком), областима (настави, ваннаставним активностима, ваншколском раду); в) специфичним,

појединачним циљевима (задацима) васпитања и образовања, конкретизованим, операционализованим у оквиру одређене васпитно-образовне активности, чија се реализација може установити, мијерити.» (Поткоњак, 1993., стр.67).

У настојањима да преовладава уопштеност ранијих дефиниција циља васпитања др Јован Ђорђевић циљ васпитања и образовања одређује»- пружање знања и вјештина неопходних за живот и рад у савременом друштву; - оспособљавање за самостално и самоиницијативно стицање знања и самостално процјењивање и формирање критичког мишљења, - стварање услова за развој способности и талента,- складно и цјеловито развијање аутономне, хумане, толерантне демократски оријентисане и социјално одговорне личности за живот у плуралистичком друштву,- усвајање и развијање универзалних, општеприхваћених друштвених и етничких вриједности,- његовање осјећања припадности националној и широј друштвеној заједници.» (Ђорђевић, 1993., стр. 74). Занимљиво је гледиште др Недељка Трнавца који разликује два приступа циљу васпитања :циљ као готов идеално замишљен модел, слика , који је негдје испред нас и циљ као особине самог процеса којим се долази до њега. Ово гледиште је значајно из разлога што у васпитно-образовном процесу нису важни само резултати већ и процеси који доводе до њих. Циљ васпитања је најважнији и најделикатнији проблем васпитно-образовне дјелатности која у савременим условима доживљава бројне промјене. Промјене се манифестују не само у новим наставним садржајима, (информатика, екологија, страни језици, људска права, демократија), новим приступима њихове (интерактивна настава, компјутеризована, мултимедијална), Новој наставној технологији (компјутер, интернет, видео бин) већ и у новом , активнијем, положају учесника васпитно-образовне дјелатности (одговорност, интеракција, кооперација ,суодговорност,). Да би се постављени циљ реализовао треба га превести у прецизно одређен систем задатака односно наставник треба да има јасну представу шта треба да чини , како, односно на који начин да то ради, у којим условима, чему да тежи. У досадашњој васпитно-образовној пракси ученике смо углавном учили да треба уважавати одређене опште друштвене и цивилизацијске вриједности као што су: поштење, слобода, хуманост, демократичност, правда, истина, пријатељство, љубав ; расправљало се о тим вриједностима али без истинског учениковог схватања значаја ових вриједности за развој сваког појединца и друштва у цјелини. Проблем који се јасно намеће је како активност пренијети с праксе расправе о вриједности у праксу прихватања истинских вриједности. и понашања у складу с њима. Одређене вриједности свакако се најбоље усвајају у околностима живота и рада које подразумјевају чврсто усвојен систем вриједности и поступање у складу с њима. Колико су те околности данас присутне у нашој свакодневници сами смо сведоци. Елиминисање негативних утицаја из нашег ужег и ширег окружења није ни мало лак и једноставан задатак. Овај задатак додатно се усложњава не ријетко проблематичним породичним миљеом. Ученици се одређеним вриједностима успјешно поучавају стављањем у одређену, узрасту прилагођену проблемску (моралну) ситуацију коју они треба да ријеше. Тако поступно стварамо услове за схватање значаја и прихватање моралних вриједности у свакодневном животу и поступање у складу с њима. Школска ситуација, као значајан сегмент укупне

животне ситуације младих уопште, има велику улогу на формирање адекватног система вриједности. У школским срединама гдје влада радна дисциплина, одговорност, гдје се сви придржавају јасно постављених норми и стандарда понашања и исто очекују и траже од других, створени су битни предуслови за правилан утицај на младе и формирање друштвено-пожељних особина личности. Најинтензивнији и најдуготрајнији утицај на младе у школи врши се у настави, као најорганизованијем и најдуготрајнијем процесу. Већ и летимичан увид у наставну праксу данас открива нам да је она доминантно усмјерена на остваривање образовних циљева сваке конкретне наставне јединице. Васпитни циљеви су углавном занемарени или су негдје на периферији свијести о потреби њихове реализације. Ријетки су појединци који у припремању наставе диференцирају и васпитне циљеве. Томе питању не посвећују више дужну пажњу ни просвјетни надзорници, ни педагози, директори, па се, не ријетко, остваривање васпитних циљева поистовјећује с образовним, а успјешност васпитно-образовне праксе мјери образовним резултатима. Као крајњи резултат таквог односа имамо бројне примјере асоцијалног понашања младих, неадекватног односа према вршњацима, старијима, према школској имовини. Да би се ове негативне тенденције предуприједиле веома је важно у школској пракси посвећивати дужну пажњу васпитној компоненти сваке наставне јединице и сваке активности у школским и ваншколским ситуацијама и тиме стварати услове за развој и афирмацију демократских и хуманих односа и универзалних вриједности.

Васпитање као вриједносна категорија подразумијева перманентно критичко промишљање и усмјеравање његовог циља у правцу развијања универзалних вриједности.

У савременим условима детерминисаним крупним друштвено-економским, социјалним, културним, техничким, технолошким и научним промјенама проучавање исходишних компетенција васпитне дјелатности изузетно је сложен, значајан и актуелан процес који омогућава редефинисање циља васпитања у коме су садржане основне друштвене вриједности које треба да служе као основа за планирање, реализацију и верификацију васпитно-образовног рада који данас више него икад до сада треба са праксе прокламованог партнерства одраслих и дјецe прерастати у њихово стварно партнерство у циљу развоја стваралаштва, менталног здравља, екологије, толеранције, сарадње односно развијања квалитета личности посматраних из аспекта моралних и социјалних вриједности.

Литература:

1. Бранковић, Д. (1995). Комплементарност општег и посебних циљева васпитања, Бањалука, Наша школа бр. 1-2, стр. 36-43.
2. Група аутора (1999.) Интерактивно учење, Бања Лука, Министарство просвјете Републике Српске.
3. Ђорђевић, Ј. (1993). Проблеми циљева и задатака у образовање и васпитању, Педагогија бр. 1-2, стр.

4. Ђорђевић, Ј. (1995). Васпитно-образовни циљеви и друштвено-морале вриједности, Наша школа бр.1-2, стр.45-54.
5. Ђорђевић, Б. (1993) Индивидуализација циљева и задатака у васпитно-образовном раду, Зборник Образовањем и васпитањем у будућност, Петриња.
6. Илић, М. (1995) Циљ, задаци и садржај васпитно-образовног рада у условима савремених промјена, Бања Лука, Наша школа бр 1-2 стр.3-21.
7. Илић, М. (1998) Од традиционалне до квалитетне школе, Бања Лука, Радови стр. 253-264.
8. Поткоњак, Н. (1993)
9. Сузић, Н. (1995). Вриједносна димензија циља васпитања и образовања, Бањалука, Наша школа бр. 1-2, стр.53-63.
10. Сузић, Н. (1998). Како мотивисати ученике, Српско Сарајево, Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске.
11. Сузић, Н. (1995) Особине наставника и однос ученика према настави, Бања Лука, народна и универзитетска библиотека.
12. Трнавац, Н. (1995). Социјалне групе десне и лијеве оријентације и њихов утицај на одређивање циља васпитања и школе, Бањалука, Наша школа бр.1-2, стр.29-35.